

**П. А. ЛОЙКА**  
*Рэспубліка Беларусь, г. Мінск*

## **МІЖАСЛОЎНЫЯ СТАСУНКІ Ў БЕЛАРУСКІМ ГРАМАДСТВЕ (XVI – першая палова XVII ст.)**

Менавіта XVI ст. стала часам канчатковага афармлення ў Вялікім княстве Літоўскім (ВКЛ), часткай якога з’яўляліся беларускія землі, трох класічных сярэднявечных сааслоўяў: дваранства (шляхты), мяшчанства, сялянства. Яны складалі аснову тагачаснага грамадства, а адносіны паміж імі – грамадскую напружанасць ці спакой. Міжаслоўныя стасункі былі шматузроўневыя і неаднамерныя. Вызначальнымі сярод іх можна вылучыць: 1) узаемапраціўленне; 2) супрацоўніцтва; 3) канфліктнасць.

207

Да сярэдзіны XVI ст. праз фільтры заканадаўчых актаў, судовых пастановаў, аграрнай рэформы ўсталяваўся асабовы склад вышэйшага дзяржаўнага прывілеяванага сааслоўя – шляхты, што рэзка была аддзелена ад сялянства і мяшчанства: «Простых людзей над шляхту гаспадар не маець павышаці» [4, 75]. У выключных выпадках (у мірны час за верную службу пры двары гаспадара, у ваенны – за гераічныя ўчынкi) прадстаўнікі іншых сааслоўяў зрэдку атрымлівалі шляхецтва. Рост гарадскога насельніцтва, што інтэнсіўна адбываўся ў XVI – першай палове XVII ст., быў выкліканы далёка не натуральным павелічэннем, а за кошт перасялення ў гарады вольных сялян («место Могилёв засели люди прихожие» [5, 174]) ды інтэнсіўнымі ўцёкамі ў гарады і мястэчкі прыгонных сялян. Для прыкладу, у 1577 г. уладальнік маёнтка Клепачы выявіў 6 сваіх прыгонных у г. Камянцы, да Гародні з 1631 па 1646 г. збеглі 9 сем’яў з уладання Забалоцце, што ў гэтым жа павеце [2, 39]. Гараджане, асабліва ў месцах з магдэбургскім правам, прымалі ды давалі працу перасяленцам з вёскі. У сваю чаргу, землеўладальнікі былі вельмі занепакоены згубай працоўных рук, што зафіксавала соймавая пастанова 1641 г.: «...шляхецкае сааслоўе церпіць значны ўрон з-за таго, што гарады магдэбургскага права не выдаюць падданных-уцёкачоў» [7, 14]. Вярхоўная ўлада нават заахвочвала папаўненне гарадскога насельніцтва за кошт прыгонных каралеўскіх эканомій. Так, да вялікага князя літоўскага ў 1526 г. паступіла паведамленне ад гарадскіх улад Гародні, што «...людзі з воласці пайшлі да места і торгам заняліся, а землі айчызны свае не трымаюць і не пашуць». Кіраўнік эканоміі «дае загад тых людзей з горада вярнуць у вёскі». Але вялікі князь вынес вердыкт пакінуць сялян пры сваіх занятках у Гародні [2, 37].

Сялянскае сааслоўе ў ВКЛ, што канчаткова сфарміравалася да канца XVI ст., было найшматлікім (больш за 80 % насельніцтва [6, 164–165]) і папаўнялася збяднелай шляхтай («галотай») ды мяшчанамі.

Палярнасць становішча пана і падданага спараджала значныя канфлікты паміж сабою, але таксама спрыяла стабільнаму становішчу ў сацыяльнай дыяспары сярэднявечнай беларускай вёскі. Аналіз дакументальнага матэрыялу выяўляе як інтэграцыйныя моманты ўнутрысааслоўных стасункаў, так і дэзінтэграцыйныя. Найбольш заможныя сяляне мелі прырытэтнае становішча. За іх аседласць ішло саборніцтва паміж землеўладальнікамі. Ініцыятарамі ўцёкаў з адных маёнткаў у другія былі галоўным чынам заможныя землеўласнікі. Так, у 1574, 1575 і 1577 гг. з маёнтка пана Г. Ваганоўскага Берасцейскага павета ва ўладанне луцкага і берасцейскага біскупа В. Вярбіцкага, што мела назву Яноў, збеглі 8 сялянскіх сем’яў [1].

Ад узаемапаразумення пана і падданага залежала агульная сітуацыя ў маёнтку. Яна магла быць як узаемапрымальная, так і ўзаемаканфліктная. Залежала тое як ад індыўідуальных рысаў землеўладальніка, так і ад агульнадзяржаўных прынцыпаў вядзення гаспадарчых спраў. Фенаменальна, але дакументальна зафіксавана, што «людзі простыя» ў судзе на сваю карысць вырашылі справу. Так, у цяжбе паміж «людям простым» і «дзяржаўцам менскім» Багданам Жаслаўскім у справе аб новых падатках – «новинах», суд пастанавіў, што князь «не маець ім новин уводзіти, ніжли они мають службою старою службыти» [3, 36–37].

Мяшчане разам з валаснымі сялянамі сплывалі дзяржаўныя павіннасці. Але ў XVI ст. пачаўся інтэнсіўны працэс аддзялення горада ад воласці. Мешчанін у гэты час ужо даволі значна аддалены ад зямлі. Мазырскія мяшчане заяўлялі ў 1557 г.: «З гэтага часу ў землі валасныя ды ва ўваходы іх і ў бабровыя гоны і ў звярыныя ловы – нікуды ўступацца не жадаем, няхай валашчане ўсім гэтым карыстаюцца і ўсе павіннасці з тых зямель цягнуць, а мы, як людзі гарадскія, будзем жыць у горадзе, будзем торгам, рамёствам ды ракой займацца» [2, 55–56].

Паміж мяшчанамі, сялянамі ды шляхтай назіраліся таксама пастаянныя канфліктныя сітуацыі ў справе выплаты ды выканання павіннасных збораў і адпрацовак.

1. Акты Виленской археографической комиссии (АВК). Т. 2. № 92. Вильна, 1867.
2. *Копыцкий З. Ю.* Экономическое развитие городов Белоруссии (XVI–XVII вв.). Мн., 1966.
3. Литовская Метрика (1528–1547). Кн. 6. Вильнюс, 1995.
4. Первый Литовский статут. Т. 1, Ч. 2. Вильнюс, 1985.
5. Полное собрание русских летописей. Т. 32. М., 1975.
6. *Спиридонов М. Ф.* Закрепощение крестьянства Беларуси (XV–XVI вв.). Мн., 1993.
7. *Volumina legum.* Т. IV. Petersburg, 1854.